

ÉVFORDULÓK

Zala három évtizede Hunyadi Mátyás királysága idején

Kutatástörténet és források

„Zala megye is az említett Balaton nevű tavon túl található, földje szőlőkben gazdag, ezekből igen kiváló bort készítenek, a megye egészen a Drávaig terjed... Ugyanebben az említett Zala megyében van Tihany félsziget, ahol mindenfajta hal csodálatos bőségben található, és ott van az András király által alapított híres bazilika...”

A fenti sorokat papírra vető Petrus Ransanus itáliai püspök és történétíró (1428–1492) a nápolyi király követeként érkezett 1488-an Mátyás király udvarába. Itt kezdte el írni humanista szellemű magyar történetét. A műben a történeti fejezetek előtt földrajzi bevezető olvasható, ennek keretét a megyék felsorolása adja. Jelenlegi ismereteink szerint ez az első magyar földrajzi leírás, amiben Zala megye neve szerepel.¹

A Hunyadiak korában természetesen nem csak ennyit lehetett tudni Zaláról, hiszen a királyi udvarban Mátyás hűséges emberei között mindig voltak zalaiak és a király politikájában megkülönböztetett figyelemmel fordult a megye felé. Az a megállapítás, hogy a középkori megye virágkora, Mátyás uralodása alatt következett be, jóllehet közhelyszerűen hangzik, de mint a továbbiakban látni fogjuk, igaz. A központi királyi hatalom megszilárdulása a gazdasági élet fellendülését hozta, mezővárosok, vásárok, építkezések jelzik a konjunktúrát.²

Megyéinknek a korra vonatkozó forrásadottságai is szerencsések. Egy teljes körű Hunyadi-kori okmánytárat ugyan még feltehetőleg hosszú ideig nélkülözni kell a kutatásnak, de Teleki József gróf XIX. századi hatalmas anyaggyűjtésén alapuló, ma is alapvető jelentőségű³ okmánytára és történeti munkája tartalmaz zalai adatokat. A XIX. század végén született meg ennek folytatásaként Csánki Dezső több kötetes Hunyadi-kori történeti földrajza, ennek harmadik kötetében van a zalai anyag.⁴ A zalai okmánytár pedig a megyei oklevéltárak között elsőként Mátyás okleveleket is szép számban összegyűjtött.⁵ Rendelkezésre áll természetesen a Magyar Országos Levéltár Diplomatikai Gyűjteménye,⁶ illetve a Zala Megyei Levéltár néhány Mátyás oklevele.⁷ Nem szabad megfeledkezni a régészeti forrásokról sem, amelyek értékelése az okleveles adatokkal együtt hozott új eredményeket.⁸

1990-ben Mátyás halálának 500. évfordulója alkalmából a vele és a korról kapcsolatos történeti kutatások átmenetileg újra fellendültek, akkor a jubileum alkalmából számtalan könyv és tanulmány je-

¹ *Petrus Ransanus*: A magyarok történetének rövid foglalata (közreadja Blazovich László és Sz. Galántai Erzsébet). Bp. 1985. 65–67. old.

² Képek 1100 esztendő zalai történéseiből (szerk.: Vándor László). Zalaegerszeg 1996. 20. old.

³ *Teleki József*: Hunyadiak kora Magyarországon I–XII. kötet Pest, 1852–1863. Lásd hozzá: *Pach Zsigmond Pál*: A Mátyás-kérdés történetéből. In: Hunyadi Mátyás 5–28. old.

⁴ *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában III. kötet Bp. 1897. 1–200. old.

⁵ Zala vármegye története. Oklevéltár II. kötet (szerk. Nagy Imre–Véghely Dezső–Nagy Gyula) Bp. 1890. 570–630. old. nr. 294–333. Rövidítése ZO.

⁶ Rövidítése: MOLDL.

⁷ Jelzete: ZML XV. 1.

⁸ *Vándor László*: A ferencesek középkori építészeti emlékei Zala megyében. Közlemények Zala megye közgyűjteményeinek kutatásából 1986. (szerk. Halász Imre) Zalai Gyűjtemény 25 1986. 49–75. old.

⁹ Csak a legfontosabbakat idézzük: *E. Kovács Péter*: Matthias Corvinus. Bp., 1990. – Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. évfordulójára (szerk. Rázsó Gyula–V. Molnár László) Bp. 1990. – Mátyás király 1458–1490. (szerk. Barta János) Bp. 1990.

lent meg, kiállítások és konferenciák jelezték a király személye és kora utáni érdeklődést.⁹ Közülük mindenképpen ki kell emelni az elmúlt évtizedek legjelentősebb Mátyás-kutatóját, a közelmúltban elhunyt Kubinyi Andrást, akinek a munkássága sok új szemponttal gazdagította és megújította a hagyományos Mátyás felfogást, valamint számos új eredményt hozott az ország kormányzatának kutatásában.¹⁰

Zala megyében érdemi összefoglaló a korszakról még nem született. Holub József klasszikussá vált megye-monográfiája nem eseménytörténet, hanem a világi és egyházi igazgatás szemszögéből közelíti meg a középkort.¹¹ Holub zalai munkásságának az utóbbi évtizedekben nem akadt folytatója, így a megye középkorának kutatásában született eredmények a régészetnek köszönhetők. Vándor László egervári, nagykanizsai, botszentgyörgyi és más zalai várakban végzett feltárásai a késői középkor építkezéseiről és azok hátteréről szolgáltak új eredményekkel. Jelen dolgozat az ismert oklevelek egy részének adataira támaszkodva kísérli meg, hogy elsőként vázoljon fel egy rövid áttekintést a Mátyás-kori Zaláról.

Birtokpolitika és társadalom

Miután Hunyadi Mátyást 1458. január 24-én királlyá választották néhány nap múlva hazatért Prágából és megkezdte az uralkodást semmi kétséget nem hagyott afelől, hogy nincs szüksége a fiatal kora miatt kormányzóként mellé rendelt nagybátyjára, Szilágyi Mihályra. Uralkodása három szakaszra osztható: 1458–1464. – a hatalom megszilárdítása; 1464–1471. – reformok, lázadások; 1471–1490. – teljhatalmú kormányzás, a trónörökösödés kérdése.

Uralkodása első szakaszában nem csak a háborúk okoztak gondokat – ezekkel jelen dolgozatnak nem célja foglalkozni – hanem az elődei alatt a folyamatos anarchiában szétzilálódott királyi hatalom visszaállítása.

Trónra kerülésekor nem Mátyás volt az ország leggazdagabb földesura, így a nagybirtokállomány tekintélyes részét hatalmában tartó mágnásokkal szemben nehezen érvényesíthette volna az akarátát.¹² Engel Pál kutatásaiból ismert, hogy a király uralkodása alatti 32 évben a birtokviszonyok alaposan megváltoztak, a birtokmozgások több mint harmada pedig uralma megszilárdulásának kezdeti idejére esett. Sikerült a királyi hatalom rendelkezése alá vonni magszakadás vagy jószágvesztés címén pl. 90 váuradalmat. A királyi adományok kedvezményezettjei aztán többnyire azok lettek, akiket éppen Mátyás emelt ki a köznemesi vagy jelentéktelenebb bárói családokból: katonák, pénzügyi tisztviselők és természetesen a hozzá hűséges nagyúri familiák. Ez a tendencia csak uralma utolsó éveitől változott meg, kb. 1482-től minden adományozható birtokot fiának, Corvin János hercegnek juttatott, hogy a trónutódlást elősegítse – mint tudjuk, hasztalan.¹³

Egy megye hatalmi viszonyainak megismeréséhez az uralkodó és az adott megye nemessége közötti viszonyrendszert kell vizsgálni. A megye nemesi kötelességből szolgálták a királyt, aki ezt a szolgáltatást jutalmazhatta birtokadomány tisztség vagy kiváltság formájában.¹⁴ A király a kormányzásba udvari méltóságokra való kinevezéssel több előkelő családot is bevont, kormányzati tisztségekhez juttatta pl. a Hunyadi ház régi híveit. Korai adományleveleiben sokszor szerepelt indokként, hogy a kedvezményezett apja iránti hűsége és szolgálatai miatt jutalmazza. Udvari méltóságokba olyanokat is kinevezett, akik nagybirtokosok voltak ugyan, de az igazi bárók közé nem tudtak bejutni. Ezenkívül birtokadományhoz és tisztségekhez juttatott kis- és köznemesi családokat.¹⁵

A továbbiakban azt kíséreljük meg áttekinteni, hogy a fentebb vázolt jelenségek hogyan érvényesültek Zalában, melyek voltak azok a családok, amelyekre már királlyá választásakor támaszkodhatott Mátyás, illetve mely családokat emelt fel adományokkal és kiváltságokkal.

⁹ Kubinyi András: Mátyás király. Tudomány-Egyetem. Bp. 2001. – az utolsó postumus összefoglaló: Hunyadi Mátyás, a személyiség és a király. Actas 22. 2007/3. 83–101. old.

¹⁰ Holub József: Zala megye története a középkorban. Pécs 1929.

¹¹ Kubinyi András: Actas 88–89. old.

¹² Engel Pál: A magyar világi nagybirtok megoszlása a 15. században. In: Honor, vár, ispánság (szerk. Csukovits Enikő) Bp. 2003. 43–45. old.

¹³ Tringli István: Pest megye a késő középkorban. In: Pest megye monográfiája 1/2. A honfoglalástól 1686-ig. (szerk. Zsoldos Attila) Bp. 2001. 80–81. old.

¹⁴ Kubinyi András: Actas 88–89. old.

Zala megye egyik régi főúri családjából Kanizsai László Hunyadi János hűséges híve volt, harcolt Nándorfehérvárnál is. V. László király őt is börtönbe vettette, ahonnan megszökött. 1459 és 1461 között erdélyi vajda volt, 1464-ig soproni, vasi és zalai főispán, majd 1464 és 1467 között udvari méltóságot viselt, lovászmester volt.¹⁶ Ezenkívül más adományokat is kapott: 1459. április 24-én egy oklevélben a király Kanizsai László erdélyi vajdának és testvérének, Miklósnak adta a királyt illető kamara haszna adót hűségükért.¹⁷ 1464. november 9-én pedig egy Boszniában, Zvornik várában keltezett oklevél tanúsága szerint a Veszprém megyei Döbrönte és Pápa várak és a hozzátartozó birtokok mellett zalai falvakat is kapott adományul Kanizsai László lovászmester. Az oklevélben indokként még a Hunyadi Jánosnak tett szolgálatok is szerepelnek.¹⁸

Zala megye másik nagy főúri családja, az Alsólendvai Bánffyak közül Miklós volt Mátyás kedvelt embere. 1460. december 12-én kelt oklevélben érdemei elismeréséül a következő évre felmentette a kamara haszna adó fizetése alól.¹⁹ 1464 és 1466 között pohárnokmester volt Bánffy Miklós, 1466 és 1487 között pedig pozsonyi ispán, tehát a legelőkelőbb bárók egyike.²⁰ 1470-ben megkapta a lázadó cseh Jan Giskrától elvett birtokokat.²¹ 1476-ban tagja volt a Beatrixért menő lánykérő követtségnek.²² 1481-ben újabb kiváltságot kapott a királytól: Lendva környéki birtokainak falvait 5 évre felmentették az adó fizetése alól, mert egy német betörés vagy pusztítás végzett a területen.²³

Holub József hozzáfűzött magyarázata szerint, ez akkor történhetett, amikor Beckensloer János esztergomi érsek az osztrák császárhoz szökött és Steierországban megvert egy magyar csapatot, azt magyar területre is üldözték.²⁴ Bánffy Miklósnak 1483-ban engedélyezte a király különös kegyének megnyilvánulásával a vörös viaszpecsét használatának a jogát.²⁵ Mindezen adományok nem akadályozták meg a királyt abban, hogy kedvelt hívét később börtönbe csukassa. Ennek magyarázatául azt a romantikus okot hozták fel, hogy Mátyás szemet vetett Bánffy feleségére, Sagani Margit lengyel hercegnőre, aki erre őt hazaküldte Alsólendvára.²⁶

A Gersei Pethő család sohasem tartozott a nagyhatalmú bárók közé, de Zala és Vas megyében jelentős birtokokkal rendelkeztek és a megye vezetői között is állandóan szerepeltek. Gersei Pethő Miklós zalai főispánként szolgálataiért 1459. május 23-án kapott engedélyt a királytól arra, hogy a Vas megyei Márványkőn várat építhessen.²⁷ 1461-ben Pethő Miklós pohárnokmesteri tisztséget viselt.²⁸ 1464-ben kétszer is részesült a család birtokadományban: a Zala megyei Börönd és Csatár,²⁹ valamint Petend birtokokon.³⁰ 1476-ban pedig Gulács birtokot kapták meg.³¹ Gersei Pethő Miklós is tagja volt a Beatrixért menő lánykérő küldöttségnek.

A Mátyás által felemelt új arisztokrácia jellegzetes képviselője volt a köznemesi származású Egervári László, aki valószínűleg nagybátyja Várdai István kalocsai érsek támogatásával juthatott be a királyi udvarba. 1475-ben nevezte ki a király Zala megye főispánjává,³² 1476 és 1482 között pedig horvát-szlavón-dalmát bánként védte a Délvidéket.³³ 1476. október 15-én kapott a királytól engedélyt várépítésre.³⁴ Ez a várkastély Zala megye legjelentősebb reneszánsz építészeti emléke. Közben jelentős mértékben gyarapodott a tulajdonában lévő birtokállomány, felesége Rozgonyi Klára révén pedig az

¹⁶ Kubinyi András: Bárók a királyi tanácsban Mátyás és II. Ulászló idejében. Századok 1988/1–2. 205. old.

¹⁷ MOL DL 15354. – ZO II. 297. old.

¹⁸ MOL DL 16078.

¹⁹ MOL DL 15527.

²⁰ Kubinyi András: Bárók 203. old.

²¹ Engel Pál i. m. 55. old.

²² E. Kovács Péter i. m. 162. old.

²³ MOL DL 18533. és 81857.

²⁴ Holub József i. m. 293. old. 62. jz.

²⁵ Teleki József i. m. 12. kötet.

²⁶ Kubinyi András: Aetas 94. old.

²⁷ MOL DL 93296.

²⁸ Kubinyi András: Bárók 206. old.

²⁹ ZO II. 301. old.

³⁰ MOL DL 56785.

³¹ MOL DL 56793. – ZO II. 317. old.

³² MOL DL 17720.

³³ Kubinyi András: Bárók 204. old.

³⁴ MOL DL 45666.

akkori arisztokrata családok nagy részével rokoni kapcsolatba került. Mátyás halála után is jelentős tisztségeket viselt, 1493-tól tárnokmester volt. Haláláról Mátyás udvari történetírója, az itáliai Antonio Bonfini is megemlékezett.³⁵

Néhány évvel később, 1480. szeptember 1-jén Mátyás újabb várépítési engedélyt adott Zalában a Bajnai Both családnak.³⁶ A vár a Nagykanizsa melletti Botszentgyörgyön épült fel, régészeti kutatásokból ismerjük.³⁷ Építetetőjét, Bajnai Both András szerencsés házassága emelte ki a köznemességből, majd Mátyás katonai érdemeiért fogadta szolgálatába és emelkedett a bárók közé.³⁸ 1483-ban egy oklevél aulicus noster-ként említi.³⁹ 1489. május 8-án pedig Bajnai Both András egy oklevélben mint a délvédelmi Medve várának kapitánya megesküszik, hogy az illető várat Mátyás halála után megőrzi és átadja Corvin János hercegnek.⁴⁰

A fentiekben kívül egyébként még egy zalai várépítési engedélyről van tudomásunk: 1483-ban Mátyás király udvari familiárisának, Varasdi Mihálynak engedélyt adott, hogy a Muraközben Savarjevécz birtokon erősséget építhessen.⁴¹

Itt a zalai főrangúak között kell megemlíteni az élete utolsó éveiben zalaivá lett Csáktornyai Ernuszt Jánost, Mátyás pénzügyi reformjának megalkotóját és kivitelezőjét. A bécsi zsidó, majd Budán kikeresztelkedő kereskedőről pontosan nem ismert, hogyan került a király környezetébe. 1464-ben harmincadispán, 1466-ban kormöci kamaraispán, majd 1467-től haláláig 1476-ig kincstartó volt.⁴² Közben 1474-től a szlavón báni tisztséget is megkapta.⁴³ A tisztségek mellé nemességet és birtokokat is nyert, a muraközi uradalom véglegesen csak 1480 körül került a család birtokába, de már előtte is az övé volt Csáktornya, egy 1474. január 24-én kelt oklevél „a királyi felség Csáktornyan tartózkodó kincstartóját, a nagyságos Ernuszt János urat” említi.⁴⁴

Jöllehet Mátyás is kénytelen volt a bárókra támaszkodni, számtalan kis- és köznemesi családról tudunk, akik az ő uralkodása idején emelkedtek ki a köznemességből és az ő adományai révén alapozták meg további vagyonukat és igazolhatóan néhány évtized alatt a születő autonóm vármegye hivatalviselői familiáivá váltak. Mátyás szívesen emelt fel köznemesi családokat is a méltóságviselők közé, így kezdte karrierjét pl. Báthory István, Szapolyai Imre, Magyar Balázs és Kinizsi Pál. Zalából középnyemes ilyen magasra nem jutott el, de jó néhány birtok- és kiváltságadományról tudunk.

1458. június 26-án Enyerei Pogány Dénes új adományt kapott néhány Enyere környéki birtokra.⁴⁵ Majd két évtized múlva a család egyik tagja Pogány Péter, akit a későbbiekben már csébi előnévvel ismerünk, 1480. november 18-án új adománybirtokokhoz is jutott. Az oklevél érdekessége az a kitétel, hogy az adományozás Beatrix királyné jóváhagyásával történt.⁴⁶

A Vas és Zala megyékben birtokos Nádasdi Darabos köznemesi familia is több adományban részesült. 1459. szeptember 7-én adta a király a család László nevű tagjának Zalaszarab, Palkonya, Ung és Bagota birtokokat.⁴⁷ Ugyanezen a napon Nádasdi Darabos László hadiérdemei fejében, amelyeket a törökkel való háborúban szerzett, a király vámszedési jogot is juttatott neki és társainak azzal a feltétellel, hogy a birtok területén lévő folyókön és mocsarakon hidakat állítanak fel és azokat karban tartják.⁴⁸ (Ezt a kiváltságot egy 1462. június 23-án kelt oklevél megerősítette.⁴⁹) Ezenfelül még néhány hónap múlva, 1462. augusztus 5-én László és osztályos testvérei mentességet kaptak a kamara haszna és a nyestböradó (mardurina) fizetése alól. Az indoklásban itt is szerepel a Hunyadi Jánosnak hajdan tett

³⁵ Srágli Lajos–Vándor László: Egervár. Száz magyar falu könyvesháza. Bp. 2001. 21–35. old.

³⁶ MOL DL 18903.

³⁷ Vándor László: Botszentgyörgy vára. Nagykanizsai Honismereti Füzetek 9. 1995.

³⁸ Kubinyi András: Bárók 203. old.

³⁹ Teleki József i. m. 12. kötet. 251. old.

⁴⁰ MOL DL 37663.

⁴¹ Holub József i. m. 308. old.

⁴² Gyöngyössi Márton: Pénzgazdálkodás és monetáris politika a késő középkori Magyarországon. Doktori műter munkák. Bp. 2003. 46–60, 252. old.

⁴³ Kubinyi András: Bárók 204. old.

⁴⁴ ZO II. 313. old.

⁴⁵ ZO II. 295. old.

⁴⁶ ZO II. 324. old.

⁴⁷ MOL DL 94205.

⁴⁸ MOL DL 44921 – ZO II. 299. old.

⁴⁹ MOL DL 94219.

szolgálat.⁵⁰ 1463. április 25-én pedig a budai káptalan, mint hiteleshely jelentette a királynak, hogy Nádasdi Darabos Lászlót beiktatta a neki adományozott Zala megyei Szőlős birtokba.⁵¹

A megye ismert köznemesi családjai közül az Ákosvári Sárkányokat érdemes még megemlíteni. 1470. december 9-én Mátyás a család Benedek és Bertalan nevű tagjainak, akiket familiárisainak nevez az oklevélben, birtokokat adományozott Babosdöbréte, Mindszent, Tordafalva, Lengyel és Csösz falvakban.⁵² Később, 1483. szeptember 10-én arról szól egy oklevél, hogy a Sárkányok átpartoltak a német császárhoz, így hűtlenségük miatt a király a törzsbirtokuknak számító Buzádszigetet és más birtokukat elvette tőlük és a már említett alsólendvai Bánffy Miklós pozsonyi ispánnak, valamint Batthyányi Boldizsár községi kapitánynak adományozta.⁵³

A birtokadományozások mellett a királyi kegyényilvánítás többi formájára is találhatók példák a Mátyás-kori Zalában. Mindössze két vásártartási privilégiumot ismerünk ebből a korból, bár bizonyára több volt. 1470. december 11-én adott a király Tarnócai Benedek kérésére az ő Belic nevű birtokára a Zala megyei Drávamuraköz-ben évi két országos vásár tartására privilégiumot.⁵⁴ 1474. június 21-én pedig a király udvari orvosának, Aquileiai Angelusnak a zalavári apátság kormányzójának kérésére átírta a korábbi kiváltságleveleket és az apátságnak keddi napokra vásártartási jogot adományozott.⁵⁵

A Mátyás korában még nem túlságosan gyakran adományozott címereslevelek egyik kedvezményezettje éppen egy zalai köznemesi család volt. 1477. június 25-én állították ki Budán Dely Péternek és családjának armálisát nem részletezett hűségese szolgálataikért.⁵⁶

Végül Mátyás társadalompolitikájának még egy jelenségére hozunk zalai példákat. Általános tendencia volt a korabeli Európában a központosított hatalom igénye a jogtudó emberekre. Nem volt ez másképpen nálunk sem. Mátyás jogi, pénzügyi és kancelláriai reformjainhoz sok jogban jártas emberre volt szükség. Bónis György kutatásaiból ismert, hogy a központi bíróságok, hivatalok köznemesi származású személyzetének nagy részét a Dunántúl adta. Közülük Háshágyi István alországbírói ítéltőmester és Szentjakabi Chernel Péter kúriai jegyző volt zalai kötődésű. Számukra a jogtudó értelmiségi pályára a társadalmi felemelkedés útját jelentette.⁵⁷

Mátyás egyetemalapítási kísérleteinek bemutatása illetve a középkori egyetemjárás kérdése nem tartozik jelen dolgozat témájába. Az viszont megállapítható, hogy az ő uralkodása alatt jutottak el legnagyobb számban zalaiak a szomszédos országok egyetemére.

A bécsi egyetemre a következő zalai származású hallgatók iratkoztak be Mátyás korában: 58 Lendvai Jakab 1458., Csesztregi Imre 1459., Kanizsai Simon 1465., Szeptetneki István 1466., Gersei Pethő György 1469., Bagodi Jakab 1476., Zalai András 1480., Háshágyi Ferenc 1486., Egervári Bereck 1486., Bagodi János 1487., Kapornaki Márton 1487.

Külön tanulmány és további kutatások feladata azzal foglalkozni, hogy az egyetemjárásból hazatértek hol és hogyan hasznosították ott szerzett tudásukat. Egervári Bereck pályáját ismerjük, ő Egervári László korán egyházi pályára lépett unokaöccse volt. A horvátországi Tinnin (Knin) püspöke lett, élete utolsó éveiben Egerváron élt.⁵⁸

A megye kormányzata

Zala megye a középkorban megszokott közigazgatási és jogszolgáltatási feladatait az addig megszokott módon végezte az 1486-os törvényi szabályozásig (Decretum maius).

1467-ben több más megye között Zala is azzal a kéréssel fordult a királyhoz, hogy mentse fel őket a nádori közgyűlések tartása alól, amely régi jogszokást éppen Mátyás elevenített fel 1464. évi koronázása után. A régi jogszokás felújítása a „gonosztevőkkel” (akik alatt többféle jogellenes cselekményt el-

⁵⁰ MOL DL 94212.

⁵¹ *Nagy Imre–Paur Iván–Ráth Károly–Véghelyi Dezső*: Hazai okmánytár I. Győr 1865. nr. 233. old.

⁵² ZO II. 310. old.

⁵³ ZO II. 330. old.

⁵⁴ MOL DL 94249.

⁵⁵ ZML XV. I. Di. 29 – ZO II. 315. old.

⁵⁶ *Bilkei Irén–Kapiller Imre–Molnár András*: Armálisok. Nemesi címereslevelek a Zala Megyei Levéltár gyűjteményéből 1477–1898. Zalaegerszeg 2004. 32–33. old.

⁵⁷ *Bónis György*: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon. Bp. 1971. 298–305. old.

⁵⁸ *Bilkei Irén*: A középkori és korai újkor egyetemjárás és litterátus műveltség történetéhez Zalában. In: *Művelődéstörténeti tanulmányok* (szerk. *Turbuly Éva*) Zalai Gyűjtemény 31. 1990. 29–48. old.

követők értendők) való leszámolás, a bírságok behajtása volt. Az így befolyt pénz a kincstárba vándorolt, ennek összegét azonban adóval megválthatták. Valószínűleg ezt tette Zala megye is, miután a király 5 évre mentességet adott nekik a közgyűlések tartása alól.⁶⁰ Az 1468. évi törvény aztán végleg eltörölte a nádori közgyűléseket és növelte a megyei törvényszékek jogkörét.⁶¹

A király az osztrák császárral való megromlott viszonya miatt a délnyugati megyéket féltve ezek élére, köztük Zalába is, katona főispánokat nevezett ki. Továbbá a király az 1480-as években néhány általa felemelt hívének adta több megye egyidejű főispánágát, a kezükbe adott nagy hatalomért azt várta cserébe, hogy támogatják fia trónöröklését.⁶²

Már Holub József kutatásaiból ismertek név szerint Zala főispánjai Mátyás korában.⁶³ 1458.: Kanizsai László lovászmester, Vas megye főispánja; 1459.: Szécsi János, Kanizsai László erdélyi vajda és Gersei Pethő Miklós, Vas megye főispánja; 1460–1466.: Kanizsai László és Miklós; 1470–1471.: Szécsi Miklós lovászmester, Vas megye főispánja; 1473–1475.: Telegdi Oroszlános János zalavári apát; 1475–1478.: Egervári László; 1478–1484. Kinizsi Pál; 1487–1490.: Kevendi Székely Jakab pettaui kapitány.

A középkori megyének fontos szerepe volt a királyt illető kamara haszna adó és a hadiadó behajtásában is. Mátyás korában az ország hat adózási kerületre volt felosztva. Az adóbeszedés ügy történt, hogy a megszavazás után a rovók a szolgabírák segítségével összeírták a megyékben az adófizető portákat, majd az ő kezeikhez rótták le az adót a sedria színhelyén. Mivel sokan élveztek mentességet ez alól az adó alól (az előbbieken erről már volt szó), Mátyás ezen a néven megszüntette és a királyi kincstár adója néven újra bevezette, így már nem vonatkoztak rá az addigi mentességek. A hadiadót hasonló módon hajtották be. 1474 után a rovókat a gazdagabb megyebéli nemesek közül választották ki, ekkor Zalában Sárkány Bertalan és Tompa László végezte ezt a feladatot. A hátralékosok két hét türelmi időt kaptak a tartozás rendezésére, ha ekkor sem fizettek, 3 márkára büntették őket.⁶⁴ Hátralékosok mindig voltak, ezt Mátyás egy 1477. augusztus 12-én kelt okleveléből is tudjuk, amely szerint a király utasította a megye fő- és alispánjait, hogy a kirendelt hadiadót mindenkin hajtsák be, ne csak a szegényebektől, hanem a tehetősebbektől is, azok se vonják ki magukat az ország védelmére rendelt adó megfizetése alól.⁶⁵ A hadiadó megfizetése alól egyébként az 1478. évi törvény alapján mentesek voltak a nagyon szegények, vagy a telkek pusztulása miatt elszegényedettek. Ilyen eset miatt kapott Bánffy Miklós 1481-ben adómentességet, amikor a német csapatok betörése miatt Lendva környéki birtokán néhány falu elpusztult.⁶⁶

A hadiadó behajtása nem ment mindig konfliktusmentesen. 1472. december 11-én Mátyás király oklevelét intézett Veszprém megye hatóságához egy ilyen eset kivizsgálására utasítva őket. Az előző év december 21-én Szapolyai István, akinek a király átengedte a hadiadó Zala megyére vonatkozó részének behajtását, kiküldte familiárisait Szörcsök Hanyi Antal és Kisfaludi Lászlót. Azok úton Zalába, Szörcsök faluban megszálltak, ekkor a somlói vár várnagyai Rádi Benedek és Osztopáni Zöld István urak, Garai Jób megbízásából felfegyverzett embereikkel rátámadtak az adószedőkre, Hanyi Antal kúriáját feldúlták, Kisfaludi Lászlót Somló várába magukkal vitték, megkínózták és arra kényszerítették, hogy az adószedést elrendelő királyi megbízó oklevelet megegye. A király elrendelte, hogy a környék nemesének részvételével tartsanak sedriát, ahol tanúvallatás formájában vizsgálják ki az ügyet, a nevezettek pedig idézzék meg a királyi személyes jelenlét bírósága elé.⁶⁷

Bilkei Irén

⁵⁹ *Srágfi Lajos–Vándor László* i. m.

⁶⁰ *Holub József* i. m. 190–191. old.

⁶¹ *Tringli István*: Az újkor hajnala. Tudomány-Egyetem. Bp. 2003. 73–74. old.

⁶² *Kubinyi András*: A megyésispánságok 1490-ben és Corvin János trónöröklésének problémái. Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 16. 1982. 169–180. old.

⁶³ *Holub József* i. m. 468–473. old. – Ugyanott az alispánok névsora is.

⁶⁴ *Holub József* i. m. 279–290. old.

⁶⁵ MOL DL 25334 – ZO II. 321. old.

⁶⁶ *Holub József* i. m. 293–294. old.

⁶⁷ MOL DL 17403.